گرفتە دەستوورییەکانی سەرۆکوەزیران لە عێراق ناهاوسەنگیی دەسەڵات و بەرپرسیاری

20-04-2021

نووسەرەکان

د. هەڵمەت غەریب

کورتە : لەپاش جێبەجێکردنی دەستووری عێراقەوە لە ساڵی 2005 تا ئێستا، چوار حکومەت بەپێی ئەو دەستوورە درووستبوون و لانیکەم یەکێکیش شکستیهێنا. دەستووری 2005 یەکەم دەستوورە کە بەشێوەیەکی دیموکراسی دانرابێت و لەڕێگەی راپرسیی جەماوەرییەوە رێگای چارەسەرکردنی بەشێکی زۆری گرفتەکانی حوکمڕانی دەستنیشان بکات. بەڵام بەهەڵەدا دەچین ئەگەر پێمانوابێ دەستوور دەتوانێ گرفتی حوکمڕانی بۆ وڵاتیکی وەك عێراق چارەسەر بکات، چونکە واقیعی سیاسی و کۆمەڵایەتی تەنیا بە دەقی دەستووری رێکناخرێت.

دەستپێك

لەپاش جێبەجێکردنی دەستووری عێراقەوە لە ساڵی 2005 تا ئێستا، چوار حکومەت بەپێی ئەو دەستوورە درووستبوون و لانیکەم یەکێکیش شکستیهێنا. دەستووری 2005 یەکەم دەستوورە کە بەشێوەیەکی دیموکراسی دانرابێت و لەڕێگەی راپرسیی جەماوەرییەوە رێگای چارەسەرکردنی بەشێکی زۆری گرفتەکانی حوکمڕانی دەستنیشان بکات. بەڵام بەهەڵەدا دەچین ئەگەر پێمانوابێ دەستوور دەتوانێ گرفتی حوکمڕانی بۆ وڵاتیکی وەك عێراق چارەسەر بکات، چونکە واقیعی سیاسی و کۆمەڵایەتی تەنیا بە دەقی دەستووری رێکناخرێت.

سەرەڕای ئەو بۆچوونە دڵخۆشکەرانەی کە باوەڕیان بە باشتربوونی پرۆسەی حوکمڕانی لە عێراق هەیە، بەشێکی زۆر لە دەقەکانی دەستووری 2005، لەبەردەم پرۆسەی دروستکردنی حکومەت و پرۆسەی حوکمڕانیدا گرفتی گەورەن. دەتوانین بڵێین بەشێکی گەورەی گرفتی نەبوونی حکومەتێکی بەهێز و تۆکمە و خاوەن بڕیاری یەکلاکەرەوە بۆ گرفتە دەستوورییەکانی بەردەم ئەو پرۆسەیە دەگەڕێتەوە.

بەشێکی ئامارەکانی یونامی لە عێراق، ئاماژە بۆ خراپبوونی بارودۆخ لەڕووی کارگێڕی و فراوانبوونی کارە تیرۆریستیەکان، کوشتنی مەدەنییەکان و زیادبوونی ژمارەی قوربانییەکان و فراوانبوونی چوارچێوەی گەندەڵی دەکەن. بەپێی راپۆرتەکانی رێکخراوی شەفافیەتی نێودەوڵەتیش لە ساڵی 2011 وە تا ئێستا، عێراق لە ریزی هەرەپێشەوەی وڵاتانی گەندەڵدایە.

سەرەڕای ئەوەی حکومەتی عێراق نەیتوانیوە ئەرکە سەرەکییەکانی سەرشانی خۆی، هەر لە بەدیهێنانی ئاسایشێکی تۆکمە بۆ هاووڵاتیان تا رووبەڕووبوونەوەی گەندەڵی لە وڵات جێبەجێ بکات، بەشێوەیەکی لاواز و لەرزۆکیش دامەزراوە. هەر لەبەر ئەوەشە هەمیشە رووبەڕووی ناڕەزایەتی جەماوەری دەبێتەوە. کار گەیشتە ئەوەی لە ئۆکتۆبەری ساڵی رابردوودا، گەنجانی عێراق بچنە سەر شەقامەکان وعادل عەبدولمەهدی ناچار بە دەستلەکارکێشانەوە بکەن. خۆپیشاندانەکانی عێراق، لەڕووی یاسایی و دەستوورییەوە وڵاتیان خستووەتە تونێلێکی تاریکەوە و ئاسۆیەکی روونی سیاسیی لێ دیار نییە.

لە چوارچێوەی ئەم بابەتەدا، تیشکێك دەخەینە سەر پێگەی سەرۆکوەزیران لە عێراقی نوێی دوای نووسینەوەی دەستوور. هەروەها گرفتە دەستوورییەکانی بەردەم درووستکردنی حکومەتێکی بەهێز و نیشتیمانی لە عێراق و کاریگەرییەکانی لەسەر درووستکردنی هاوسەنگیی نێوان بەرپرسیاری و دەسەڵات دەخەینە بەرباس.

تەوەری یەکەم:

پێگەی سەرۆکوەزیران و گرفتی راسپاردن لە دەستووری 2005دا

عێراقی دوای 2003 لەڕووی سیستەمی سیاسییەوە، لەگەڵ عێراقی سەردەمی بەعس تەواو جیاوازە. ئەو گۆڕانکارییە گەورانەی پاش دانانی دەستووری نوێ و چەسپاندنی سیستەمی سیاسی بە پەرلەمانی فیدراڵی، لەڕووی یاساییەوە درووستبوون، سیمای عێراقیان گۆڕی. لە مادەی یەکەمی دەستووردا، دەوڵەتی نوێی عیراق وەک دەوڵەتیکی پەرلەمانی و فیدراڵی ناسێنراوە. شتێکی ئاشکرایە کە دەسەڵاتی جێبەجێکردنی سیستەمی پەرلەمانی، لە دوانەی دەسەڵات پێکدێت. لەبەرئەوەی سیستەمەکە کۆماریی پەرلەمانیە، دەسەڵاتی جێبەجێکردن لە سەرۆککۆمار و ئەنجوومەنی وەزیران پێکدێت کە سەرۆکوەزیرانیش ئەندامێکە تێیدا و بەڕێوەی دەبات و سەرۆکایەتی کۆبوونەوەکانی دەکات.

مەرجەکانی سەرۆکوەزیران هەمان ئەو مەرجانەیە کە لە دەستووردا هاتوون. پێویستە لەو کەسەدا هەبێت کە بۆ پێکهێنانی کابینە رادەسپێردرێت. ئەوانیش بریتین لەوەی کە لانیکەم هەڵگری بڕوانامەی زانکۆیی بێت و تەمەنیشی لە 35 ساڵ کەمتر نەبێت. ئەمەش بێجگە لەو مەرجانەی سەرۆککۆماریش کە پێویستە لە سەرۆکوەزیرانیشدا هەبن. گرنگترینیان بریتین لە عێراقیبوون لە دایك و باوکەوە، ئەهلیەتی تەواو لەڕووی یاسایی، ناوبانگی باش، دەستپاکی و .... تاد.

تا ئێرە گرفتێکی یاسایی ئەوتۆ بەدی ناکرێت و تەواوی مەرجەکانی دیاریکردنی سەرۆکوەزیران یاسایین و تاڕادەیەکی زۆریش لەڕووی تیۆرییەوە لەگەڵ ستانداردە جیهانیەکاندا گونجاوە.

سەرۆکوەزیران پاڵپشت بە مادەی (76)ی دەستووری عێراقی 2005 دیاریدەکرێت و ئەرکی سەرۆك کۆمارە لە ماوەیەکدا کە زیاتر نەبێت

له 15 رۆژ له پاش هه‌ڵبژاردنییه‌وه‌، که‌سێك بۆ ئه‌م پۆسته‌ رابسپێرێت. پێویسته‌ سه‌رۆکوه‌زیرانی راسپێردراویش له‌ ماوه‌یێکدا که‌ له‌ 30 رۆژ زیاتر نه‌بێت، کابینه‌که‌ی دروستبکات. ئه‌گه‌ریش نه‌یتوانی له‌و ماوه‌یه‌دا کابینه‌ دروستبکات، پێویسته‌ سه‌رۆککۆمار که‌سێکی دیکه‌ رابسپێرێت. پێویسته‌ راسپێردراو بۆ دروستکردنی کابینه‌که‌ی ناوی ئه‌ندامانی کابینه‌که‌ی و به‌رنامه‌ی حکوومه‌ته‌که‌ی بخاته‌ به‌رده‌م ئه‌نجوومه‌نی نوێنه‌ران بۆئه‌وه‌ی متمانه‌ی په‌رله‌مانتاران به‌ده‌ستبهێنێ. هه‌روه‌ها پێویسته‌ هه‌ر وه‌زیرێك به‌ ته‌نها و به‌رنامه‌ی کابینه‌که‌یش بخرێته‌ ده‌نگدانه‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌ی متمانه‌ی ئه‌نجوومه‌نی نوێنه‌ران به‌ده‌ستبهێنێ، به‌ڵام ئه‌گه‌ر متمانه‌ی وه‌رنه‌گرت، پێویسته‌ سه‌رۆککۆمار که‌سێکی دیکه‌ بۆ دروستکردنی حکومه‌ ت رابسپێرێ.

به‌پێی ته‌فسیری دادگای باڵای فیدراڵی ژماره‌ (25) که‌ له‌ 25/3/2010 ده‌رچووه‌، فراکسیۆنی زۆرینه‌ به‌مجۆره‌ پێناسه‌ ده‌کرێت:" بریتیه‌ له‌و فراکسیۆنه‌ی پاش هه‌ڵبژاردن له‌رێگه‌ی یه‌ك لیستی هه‌ڵبژاردنه‌وه‌ دروستده‌کرێت که‌ به‌شداری هه‌ڵبژاردنه‌کانی کردووه‌ و به‌ ناو و ژماره‌یه‌کی دیاریکراوه‌وه‌ توانیویه‌تی زۆرینه‌ی کورسییه‌کان به‌ده‌ستبهێنێ. یاخود ئه‌و فراکسیۆنه‌ی له‌یه‌کگرتنی دوو لیست یاخود زیاتر دروستده‌بێت و ده‌بێته‌ فراکسیۆنێکی نوێ و خاوه‌ن کیانی سه‌ربه‌خۆ و زۆرینه‌ له‌ ناو په‌رله‌مان پێکده‌هێنێ." به‌پێی ئه‌م بۆچوونه‌ی دادگا بێت، فراکسیۆنی زۆرینه‌ ئه‌وه‌یه‌ که‌ له‌ناو په‌رله‌ماندا دروستده‌کرێت نه‌ك ئه‌و لیسته‌ی زۆرینه‌ی هێناوه‌. به‌ڕای به‌شێك له‌ یاساناسان، ئه‌مه‌ بدعه‌یه‌ك بوو دادگای باڵای فیدراڵی دایهێنا که‌ بووه‌ هۆی بێبه‌شکردنی لیستی عێراقیه‌ وه‌ک لیستی براوه‌ی هه‌ڵبژاردن که‌ له‌ هه‌ڵبژاردنی دووه‌می ئه‌نجوومه‌نی نوێنه‌راندا لیستی هاوپه‌یمانیی سوننه‌کان بوو.

لێره‌دا گرفتی سووڕانه‌وه‌ به‌ ده‌وری ماده‌ی 76ی ده‌ستووردا سه‌رهه‌ڵده‌دات. ئه‌مه‌ش پرسیارێکی یاسایی دروستده‌کات سه‌باره‌ت به‌وه‌ی که‌ ئایا سه‌رۆککۆمار ده‌سه‌ڵاتی کۆتوبه‌ندکراوه‌ به‌ راسپاردنی ئه‌و که‌سه‌ی فراکسیۆنی زۆرینه‌ دیاریده‌کات یاخود ده‌سه‌ڵاتی ته‌قدیری هه‌یه‌ و ده‌توانێ ره‌تیبکاته‌وه‌ و بۆ دروستکردنی حکومه‌ت راینه‌سپێرێت؟

له‌ڕاستیدا له‌ڕووی رواڵه‌تیه‌وه‌ ده‌قی (بڕگه‌ی یه‌که‌می ماده‌ی 76) ده‌سه‌ڵاتی سه‌رۆککۆماری کۆتوبه‌ند کردووه‌ به‌و کاندیده‌ی فراکسیۆنی گه‌وره‌ی په‌رله‌مانی دیاریده‌کات که‌ زۆرینه‌ی کورسییه‌کانی ئه‌نجوومه‌نی نوێنه‌رانی لایه‌. به‌ڵام له‌ڕووی پراکتیکی و واقعیه‌وه‌ پێچه‌وانه‌که‌ی ده‌بینین، چونکه‌ سه‌رۆککۆمار دووجار کاندیدی فراکسیۆنی زۆرینه‌ی ره‌تکردووه‌ته‌وه‌: یه‌که‌میان له‌ ساڵی 2006، ئه‌و کاته‌ی سه‌رۆککۆمار خوالێخۆشبوو جه‌لال تاڵه‌بانی ئاماده‌ نه‌بوو کاندیدی فراکسیۆنی زۆرینه‌ که‌ ئیبراهیم جه‌عفه‌ری بوو، بۆ دروستکردنی حکومه‌ت رابسپێرێت. پاشان کاندیده‌که‌یان گۆڕی به‌ نوری مالیکی و توانی یه‌که‌مین کابینه‌ی وه‌زاری به‌پێی ده‌ستوور دروستبکات. دووه‌میشیان ساڵی 2014 بوو ئه‌و کاته‌ی سه‌رۆککۆمار فوئاد مه‌عسوم، ره‌تیکرده‌وه‌ کاندیدی هاوپه‌یمانیی نیشتمانی که‌ زۆرترین کورسی په‌رله‌مانی هه‌بوو بۆ دروستکردنی حکومه‌ت رابسپێرێت. ئه‌وه‌ بوو سه‌رۆککۆمار، حه‌یده‌ر عه‌بادی راسپارد بۆ دروستکردنی سێیه‌م کابینه‌ی وه‌زاری. ره‌تکردنه‌وه‌ی چه‌ندباره‌ی کاندیدی فراکسیۆنی زۆرینه‌ به‌ به‌رده‌وامی له‌لایه‌ن سه‌رۆککۆماره‌وه‌ ده‌بێته‌ هۆی سه‌رهه‌ڵدانی دابێکی ده‌ستووریی هه‌موارکه‌ر که‌ له‌ داهاتوودا ده‌سه‌ڵاتی ئازادیی دیاریکردنی سه‌رۆکوه‌زیران به‌ سه‌رۆککۆمار ده‌دات.

سه‌ره‌ڕای هه‌موو ئه‌مانه‌، بابه‌تێکی گرنگ هه‌یه‌ که‌ پێویسته‌ لێره‌دا بیخه‌ینه‌ڕوو. ئه‌ویش مه‌سه‌له‌ی رێزگرتنه‌ له‌ کاته‌ ده‌ستوورییه‌کان. واتا ئه‌و ماوه‌ ده‌ستوورییانه‌ی بۆ پرۆسه‌ی دروستکردنی حکومه‌ت دیاریکراون. به‌تایبه‌ت ئێستا به‌هۆی بڵاوبوونه‌وه‌ی ڤایرۆسی کرۆناوه‌ جموجۆڵ تاڕاده‌یه‌کی زۆر وه‌ستاوه‌ و ئه‌مه‌ش ده‌ست و پێی که‌سی راسپێردراوی به‌ستووه‌ و ناتوانێ گفتوگۆکانی چڕبکاته‌وه‌ بۆ دروستکردنی حکومه‌ت. چونکه‌، به‌بێ سازانێکی سیاسیی پێشوه‌خت له‌نێو گرووپه‌ سیاسیه‌ جۆراوجۆره‌کان، به‌تایبه‌ت له‌نێو هێزه‌ شیعییه‌کاندا، زۆر ئه‌سته‌مه‌ بتوانێ متمانه‌ی په‌رله‌مان به‌ده‌ستبهێنێ. سه‌ره‌ڕای ئه‌وه‌ش، به‌هۆی ئه‌و هه‌ڕه‌شانه‌ی که‌وا ڤایرۆسی کۆرۆنا دروستیکردوون، گرفتی کۆبوونه‌وه‌ی په‌رله‌مان و چۆنیه‌تی به‌خشینی متمانه‌یش ده‌رکه‌وتووه‌. چونکه‌ دوور نییه‌ کۆبوونه‌وه‌یه‌کی گه‌وره‌ی وه‌ها ده‌رئه‌نجامی مه‌ترسیداری لێبکه‌وێته‌وه‌. ئه‌مه‌ش له‌وانه‌یه‌ وابکات حکوومه‌ت له‌ ماوه‌ ده‌ستوورییه‌که‌ی خۆیدا که‌ 30 رۆژه‌، درووست نه‌کرێت یان ئه‌گه‌ر دروستیش بکرێت کابینه‌یه‌کی ته‌واو نه‌بێت. له‌وانه‌یه‌ به‌ پشتبه‌ستن به‌و بارودۆخه‌ نائاساییه‌ی که‌ جیهان به‌گشتی و عێراق به‌تایبه‌تی پێیدا تێده‌په‌ڕێت، بابه‌تی ماوه‌ ده‌ستوورییه‌کان پێشێل بکرێت، هه‌روه‌ك چۆن چه‌ندینجار به‌شێوه‌ی عورفی ئه‌و ماوانه‌ تێپه‌ڕکراون.

ته‌وه‌ری دووه‌م:

کێشه‌ی ده‌سه‌ڵات و ناهاوسه‌نگی له‌ عێراقی نوێدا

ئه‌گه‌ر به‌وردی سه‌رنجی ده‌ستووری عێراق بده‌ین، ده‌بینین به‌شێوه‌یه‌کی یه‌کلاکه‌ره‌وه‌ هیچ جۆره‌ ده‌سه‌ڵاتێکی بۆ سه‌رۆکوه‌زیران نه‌ژماردووه‌. له‌وانه‌یه‌ ئه‌مه‌ رووبه‌کی دیموکراسی و جیاوازی عێراقی نوێ بێت، به‌ڵام بۆ سیسته‌می په‌رله‌مانی تاڕاده‌یه‌ك که‌موکورتیه‌.

دەستوور تەنها مادەی 78ی بۆ دەسەڵاتەکانی سەرۆکوەزیران تەرخان کردووە. بۆیە لێرەدا ئەو گرفتە دەستووریە دەخەینەڕوو کە لە دەسەڵاتەکانی سەرۆکوەزیراندا هەیە و، لە پرۆسەی حوکمڕانیدا گرفتێکی گەورەی دروستکردووە. گرفتی گەورەی دەستووریی سەرۆکوەزیران لە عێراقدا ئەوەیە کە دەسەڵات و مەودای بڕیاردانی زۆر دراوە بە سەرۆکوەزیران، بەڵام لە واقیعدا خراپ بەکارهێنراوە و زۆرجاریش تاکڕەوی تێداکراوە. هەروەها هاوسەنگیی سیستەمی پەرلەمانی تێکداوە.

وەك ئاشکرایە دەسەڵاتی جێبەجێکردن تایبەتمەندە بە جێبەجێکردنی یاسا و بڕیارەکانی دادگا و ڕۆڵی پەرلەمانیش بریتیە لە دەرکردنی یاساکان و دادگایش ناکۆکیە یاساییەکان یەکلایی دەکاتەوە. بەڵام حکومەت ڕۆڵێکی بەردەوام و نەپساوەی هەیە، چونکە لە جێبەجێکردنی سیاسەتی گشتیی دەوڵەت و دابینکردنی پێداویستیە ڕۆژانەییەکانی تاکەکانی کۆمەڵگا و تێپەڕاندنی کارەکانیان بەرپرسە. بۆیە زیادەڕەوی نییە ئەگەر بڵێین دەسەڵاتی جێبەجێکردن زۆرترین بەریەککەوتنی بە ژیانی تاکەکان هەیە و پێویستە مافەکانیشیان بپارێزێت و ئازادییەکانیان فەراهەم بکات .

هەر دەسەڵاتی جێبەجێکردن مەلەفی پێوەندییە نێودەوڵەتییەکان بەڕێوەدەبات کە خۆی لە پرۆسەی دانوستاندن و بەستنی ڕێککەوتننامە نێودەوڵەتییەکاندا دەبینێتەوە. پارێزگاریکردن لە سنووری دەوڵەت لە هەر هێرشێکی دەرەکی و زۆرجاریش ڕاگەیاندن و بەڕێوەبردنی جەنگ و ئاشتیشی لە ئەستۆدایە. لەژێر ڕۆشنایی ئەو دەسەڵات و تایبەتمەندییە زۆرانەی کە دەسەڵاتی جێبەجێکردن هەیەتی، ناتوانین بڵێین لە چوارچێوەی دەقەکانی دەستووردا، ئەوانە بەشێوەیەکی ورد و وەك تایبەتمەندییەکی دەسەڵاتی جێبەجێکردن جێگیرکراون. ئەو هەموو دەسەڵاتەی لە نێوەڕۆکی دەستووردا لەسەر سەرۆکوەزیران کۆکراوەتەوە، بووەتە هۆی شێواندنی سیستەمەکە و ڕۆڵی دەسەڵاتی یاسادانان بووەتە پاشکۆ. تەواوی گرفتەکە پێوەندی بە ڕێکنەخستنی دەسەڵاتی سەرۆکوەزیرانەوە بەپێی پەیڕەوێکی یاسایی بۆ ئەنجوومەنی وەزیران هەیە.

بۆئەوەی خۆمان لە شیکردنەوەی بنەما گشتییەکانی یاسای دەستووری بەدوور بگرین، ڕاستەوخۆ دێینە ناو گرفتەکانی دەستووری 2005ی عێراق. دەستوور سەرۆکوەزیرانی خستووەتە تەنگانەیەکی گەورەوە، بەجۆرێك بەرپرسیاری جێبەجێکردنی سیاسەتی گشتیی دەوڵەت و چۆنیەتی ڕاپەڕاندنی کارەکانی حکومەتی خستووەتە ئەستۆی بەبێ ڕێکخستنێکی یاسایی لەنێو ئەنجوومەنی وەزیران و تایبەتمەندیی پێویست. بەرپرسیاری وەزیرەکانە لە ڕاپەڕاندنی کارەکانیان بەبێ ئەوەی بتوانێت لەبەر کەموکوڕی لێیان بپرسێتەوە و دووریان بخاتەوە. چونکە لەڕووی واقیعەوە بەهۆی گرفتی پشکپشکێنە ناتوانێ دووریان بخاتەوە. بۆ ڕێگری لە تاکڕەوی و سەرهەڵدانەوەی دیکتاتۆرییەت، دەسەڵاتی فەرماندەیی هێزە چەکدارەکانی بە ڕەزامەندیی پەرلەمان پێدراوە. بەڵام لە واقیعدا پەرلەمان هیچ ڕۆڵێکی لە دیاریکردنی فەرماندە سەربازییەکان و ستراتیژیی سەربازی نییە کە سەرۆکوەزیران دیاریی دەکات و خۆی بەڕێوەی دەبات. هەروەها دەستوور پەرلەمانی دیاریکردووە وەك لایەنی تایبەتمەندی دەرکردنی یاساکان و پێدان و وەرگرتنەوەی متمانە لە حکومەت بەبێ ئەوەی مافی هەڵوەشانەوەی پەرلەمان بە حکومەت بدات لە حاڵەتێکدا ئەگەر ململانێ یان کێشە لەنێوان هەردوو دەسەڵاتەکە لەسەر تێپەڕاندنی یاسایەکی گرنگ یان خێرا دروستبوو. ئەمەش دیارترین سیمای سیستەمی پەرلەمانییە، بەڵام لە عێراقدا ئەمە گرفتێکی گەورەی لەبەردەم پرۆسەی سیاسیدا دروستکردووە.

ئەم گرفتانەی کە دەستووری عێراق بۆ سەرۆکوەزیرانی دروستکردووە، بووەتە هۆی ئەوەی پرۆسەی حوکمڕانی و سیاسی لەعێراقدا لەسەرخۆ و لاواز دەربکەوێت. بەجۆرێك لەدوای 2006 وە تا ئێستا حکومەتێکی بەهێز درووست نەبووە کە بتوانێ بەسەر گرفتە ئەمنی و سیاسی و ئیدارییەکاندا زاڵ بێت. بۆ نموونە ئەگەر سەیری دەسەڵاتی سەرۆکوەزیران بکەین بۆ لێپێچینەوە و دوورخستنەوەی وەزیرەکانی کابینەکەی، ڕاستە سەرۆکوەزیر بەرپرسە لە ڕاپەڕاندنی کارەکانی وەزیر، بەڵام ناتوانێ لایبدات یاخود بیگۆڕێت ئەگەر کەمتەرخەمییەکی کرد، بەڵکو پێویستی بە ڕەزامەندی پەرلەمان هەیە. ئەمە لە ڕووە دەستوورییەکەیەوە هیچ گرفتێکی نییە، بەڵام لەڕووی پشکپشکێنەی سیاسی ڕێگری دروستدەبێت. زۆربەی وەزیرەکان ئەوەندەی وابەستەی ئەجێندایەکی سیاسین، ئەوەندە دەربەستی بەرنامە و ستراتیژی حکومەت نابن. لێرەدا سەرۆکوەزیران بەرامبەر هێزە سیاسیەکان دەستبەستراو و بێدەسەڵات دەردەکەوێت و ناتوانێ بڕیاری گرنگ و ستراتیژی بدات. ئەمە لەوانەیە بەشێکی پێوەندی بەوەوە هەبێت کە پێکهێنانی حکومەتی ئیئتلافیە و ئەمەش حکومەتێکی تەمەڵە و ناتوانێت ببێتە حکومەتیکی بەهێز، چونکە زۆر ئەستەمە بتوانێ لەناو پەرلەمان بۆ دوورخستنەوەی وەزیرێك کۆدەنگی درووستبکات. سەرۆکوەزیران دەسەڵاتی پێشنیارکردنی بۆ دیاریکردنی فەرماندە باڵاکانی سوپا هەیە، بەڵام ناتوانێ بەبێ ڕەزامەندی پەرلەمان، بەهۆی کەمتەرخەمیەوە فەرماندەیەکی سەربازی دابنێت یاخود لایبدات. بۆیە لە دوای 2005 وە تا ئێستا هیچ فەرماندەیەکی سەربازی بە فلتەری پەرلەماندا تێنەپەڕیوە، بەڵکو هەموویان بە وەکالەت دانراون چونکە دەستوور جەخت لەوە دەکاتەوە کە دانانی فەرماندە سەربازییەکان و بەتایبەت فەرماندەی فەیلەق بەسەرەوە بە ڕەزامەندی پەرلەمان دەبێت. بۆیەش دەبینین عێراق ڕووبەڕووی داڕووخانێکی سەربازی بووەوە لە یەکەم تاقیکردنەوەیدا کە بریتی بوو لە شەڕی داعش، بۆیە گرنگترین بابەتێك لە عێراقدا نەبوونی هاوسەنگیە لە سیستەمەکە. ئەمە سەرباری ئەوەی کە نەبوونی پەیڕەوێکی کارکردن بۆ ئەنجوومەنی وەزیران، ئەوەندەی تر کێشەکانی قووڵ کردووەتەوە. گرفتی دابەشکردنی دەسەڵات لەناو ئەنجوومەنی وەزیراندا بووەتە قوربانیی ڕێککەوتن و هاوسەنگیی هێز لەنێوان

لایەنە پێکهێنەرەکانی ناو پرۆسەی حوکمڕانی. پێویستە کاری سەرەکی سەرۆکوەزیرانی نوێ بریتی بێت لە تێپەڕاندنی پەیڕەوێکی نێوخۆیی بۆ ئەنجوومەنی وەزیران و ناردنی بۆ پەرلەمان تا گرفتی دابەشکردنی دەسەڵات لەناو ئەنجوومەنی وەزیراندا کۆتایی بێت، چونکە ئێستا سەرۆکوەزیران بەشێکی گەورەی دەسەڵاتەکانی بەبێ ڕەزامەندی ئەنجوومەنەکە پیادە دەکات و ئەوەش گرفتی ناهاوسەنگی لەناو ئەنجوومەنی وەزیراندا دروووستکردووە.

هەموو ئەم گرفتانەی بەردەم پۆستی سەرۆکوەزیران لە بابەتێکی گرنگەوە سەرچاوەیان گرتووە کە دەستووری عێراقی خۆی لێ بەدوور گرتووە. ئەویش بەدیهێنانی هاوسەنگیی نێوان دەسەڵاتەکانە لە سیستەمی پەرلەمانیدا. ئەمەش گرفتێکی گەورەی بۆ سەرۆکوەزیران دروووستکردووە کە ئەستەمە بەبێ هەموارکردنی دەستوور و بەدیهێنانی هاوسەنگی و دوورکەوتنەوە لە تاکڕەوی لە بەکارهێنانی دەسەڵاتەکاندا بەدیبهێنرێت.

سەرچاوەکان:

1-د.السید صبری ، حکومه الوزاره ، المگبعه العالمیه ، مصر ، القاهره ،1953.

2-د. محمد قدری حسن، رئیس مجلس الوزراء فی النڤم البرلمانیه المعاصره ، رساله دکتوراه مقدمه الی کلیه الحقوق . جامعه القاهره،1987.

3-د. عدنان عاجل عبید، حل البرلمان فی العراق بین الافراگ والتفریگ ،مجله البحوپ و الدراسات العربیه، القاهره ،2013.

4-د. غازی فیصل مهدی، نصوص دستور جمهوریه العراق لسنه 2005 فی المیزان، موسوعه الپقافه القانونیه ، 2008.

5- احکام و قرارات المحکمه الاتحادیه العلیا فی العراق لعام 2010، المجلد الپالپ ، 2011.

6-تقریر هیئه النزاهه فی العراق لعام 2013.

7-تقریر منڤمه الشفافیه العالمیه للعام 2011.